

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРОВЕДЕНИЮ ЕДИНОГО УРОКА ПО БАШКИРСКОМУ ЯЗЫКУ

Урок, посвящённый Дню башкирского языка (далее – Урок), проводится в целях воспитания чувства патриотизма и любви к малой Родине, башкирскому языку и уважения к своему народу, уважения и взаимопонимания друг к другу.

В целях сохранения, поддержки и развития башкирского языка как государственного языка Республики Башкортостан и общенационального достояния народов Республики Башкортостан, неотъемлемой части культурного и духовного наследия башкирского народа Указом Главы Республики Башкортостан от 29 октября 2019 года № УГ-386 утвержден День башкирского языка, который отмечается ежегодно 14 декабря, в день рождения известного просветителя, башкирского поэта М. Акмуллы.

Формы проведения: формы Урока могут быть самыми разнообразными. Рекомендуем нестандартные формы его проведения: урок-курултай, урок-дебаты, урок-игра, урок-беседа, литературный час, интегрированный урок языка, литературы и истории, КВН, урок-конференция, урок-семинар, урок-дискуссия, урок-телемост, урок-диспут, деловые игры, экскурсии, путешествия. Кроме того, урок необходимо строить с учетом возрастных особенностей учащихся, способствующих развитию их интереса и формированию чувства гордости за Республику Башкортостан, воспитанию уважения к башкирскому языку.

Те или иные урочные формы должны определяться учебно-воспитательными целями, возрастом обучающихся, особенностями класса, техническими возможностями. Во время проведения возможно использование тематически подобранных репродукций картин, карт, схем и других наглядных пособий, которые необходимо заранее подготовить для данного мероприятия.

При организации и проведении урока следует использовать **активные образовательные технологии:** проблемное обучение, познавательные задачи, игровые приёмы, дискуссии, дебаты, групповые работы, театрализованные представления и т.д.

Общение на уроке в формате «живого диалога», интерактивные упражнения с использованием цифровых образовательных ресурсов, просмотр видеороликов, фильмов, посвященных истории башкирского народа также повышают интерес учащихся к уроку. Для просмотра рекомендуем фильмы, посвященные М. Кариму, генералу-майору, командиру 112-й Башкирской кавалерийской дивизии М.Шаймуратову; «Сестренка» (2019 г., реж. А. Галибин); для учащихся старших классов «Бабич» (2017 г., реж. Б. Юсупов), «Первая Республика» (2018 г., реж. Б.Юсупов), «Дневник поэта» (2021 г., реж. Б. Юсупов),

Уроки должны проходить в комфортной обстановке. Занятия в зависимости от цели могут быть организованы не только в помещении класса, но и в других помещениях образовательной организации, а также вне школы (в музеях, театрах).

Необходимым условием проведения уроков является тщательная подготовка к ним. В ходе его проведения осуществляются подбор темы, ситуации для

обсуждения, конкретные формы интерактивного занятия. При подготовке урока должна быть четко определена цель занятия; подготовлены наглядные и раздаточные материалы, обеспечено техническое оборудование; определены основные вопросы, их последовательность; подобраны практические примеры из жизни.

Примерные темы уроков и внеклассных мероприятий:

1. «Акмулла – яктылык йырсыһы».
2. «Башкорт халкының милли ризыктары».
3. «Тел тарихы – халык тарихы».
4. «Тел – тере шишмә».
5. «Мәкәл һәм әйтемдәр – халкымдың бай хазинаһы».
6. «Берзәмлектә - көс».
7. «Тыуған еремдә – туған телемдә».
8. «Башкорт теле – дуслык теле».
9. «Тел – иң бөйөк хазина».
10. «Башкорт теле – күңел көзгөһө», һ.б.

Краткие сведения об уроках

Урок башкирского языка на тему: «Акмулла – яктылык йырсыһы» («Акмулла – певец света и добра»)

Место проведения: школьная библиотека.

Форма урока: урок-рассуждение.

Ключевые понятия: просветитель, поэт-просветитель, поэт-философ, поэт-мыслитель, сәсэн, нравственность, честность, справедливость, духовное наследие.

Аннотация урока: на уроке обучающимся будет представлена биография и творчество Мифтахетдина Акмуллы – одного из крупных башкирских поэтов-просветителей конца XIX века.

Будут предложены отрывки стихотворений, мудрые наставления мастера-острослова. Обучающиеся будут участвовать в состязаниях сәсэнов; отвечать на блиц-вопросы.

Урок башкирского языка на тему: «Башкорт халкының милли ризыктары» («Национальная кухня башкирского народа»)

Место проведения: классный кабинет.

Форма урока: урок-игра.

Ключевые понятия: Башкортостан, башкирский язык, национальная кухня, курай, кумыс, бишбармак, катык, казылык, тултырма, корот, дружба и согласие.

Аннотация урока: обучающиеся на уроке приветствуют друг друга на башкирском языке, знакомятся с названиями башкирских национальных блюд, сравнивают с национальной кухней других народов, полученные знания закрепляют в процессе игры.

Урок башкирского языка на тему: «Тел тарихы – халык тарихы» («История языка – история народа»)

Место проведения: этнографический музей.

Форма урока: урок-рассуждение.

Ключевые понятия: башкирская письменность, история, тамга, этнографы, этимология, лингвокраеведение.

Аннотация урока: на уроке обучающимся будет представлена история развития башкирского языка. Будут предложены тексты из истории башкирской письменности, рукописи ученых, писателей и др. Обучающиеся выполняют проектную работу по лингвокраеведению. В конце урока каждая команда защитит свой проект.

Урок башкирского языка на тему: «Тел – тере шишмә» («Язык – живой родник»)

Место проведения: актовый или спортивный зал школы

Форма урока: урок-игра.

Ключевые понятия: День башкирского языка, башкирский язык, просветитель башкирского народа, история и культура родного края.

Аннотация урока: обучающиеся на уроке ознакомятся с историей возникновения Дня башкирского языка. В составе команд будут выполнять задания на знание башкирского языка и литературы, исполнят башкирские танцы и любимые песни на башкирском языке.

Урок родного башкирского языка на тему: «Мәкәл һәм әйтемдәр – халкымдың бай хазинаһы» («Пословицы и поговорки-богатышное достояние моего народа»)

Место проведения: школьный музей.

Форма урока: квест.

Ключевые понятия: родной язык, народное творчество, богатство родного языка, духовное наследие.

Аннотация урока: обучающиеся на уроке будут проходить квест «Духовное наследие», за каждое выполненное задание ребята получают пазл, в конце урока пазлы будут собраны в общую картину с девизом о родном языке.

Урок башкирского языка на тему: «Берзәмлектә - көс» («В единстве - сила»)

Место проведения: дворовая территория школы

Форма урока: мультимедийный урок

Ключевые понятия: башкирский язык, зимние игры, культурное наследие.

Аннотация урока: на уроке дети знакомятся с детскими играми башкирского народа, с детским фольклором, анализируют этимологию названий игр.

I. Программа дня:

1. *Видеопрезентации* в фойе и рекреациях школы, посвященные Дню башкирского языка.

2. *Промоакция «Башкирский язык.ру».*

Утреннее приветствие входящих в школу детей и учителей на башкирском языке обучающимися, одетыми в национальный башкирский костюм. Во всех школах Республики Башкортостан учителя-филологи, библиотекари с учениками-волонтерами раздают прохожим рекламную печатную продукцию с символикой промоакции: закладки, листовки, информационные буклеты «Башкорт теле – яғымлы тел», посвященные башкирскому языку, книгам, яркие агитки «Тел – ин бөйөк хазина», «Тел тарихы – халыҡ тарихы», «Тел –тере шишмә».

При входе в школу в фойе можно организовать встречу учителей и учеников с секретной, красиво оформленной шкатулкой, где размещены интересные вопросы, связанные с башкирским языком, литературой и культурой и тд.

На каждой ступеньке лестницы можно прикрепить перевод слов, которые ребятам трудно запомнить. Например: экономика-иктисад, торговля-сауза, һ.б. При наличии нескольких подъемов на этаж, в одном из них разместить переводы чисел на башкирский язык: 50 – илле, 80 – һикһән һ.б.

3. *Общешкольная линейка*, посвящённая Международному дню башкирского языка «Язык – это душа народа».

4. *Пятиминутки* на уроках истории, обществознания, русского языка и литературы и др. о красоте башкирской речи (5-9 классы).

Просмотр видеофрагмента о знаменитом просветителе башкирского народа М. Акмулле.

5. *Уроки*, посвящённые Дню башкирского языка

На уроках учителя башкирского языка познакомят обучающихся с историей возникновения Дня башкирского языка, о значении башкирского языка в системе тюркских языков, познакомят с традициями и обычаями башкирского народа, расскажут о взаимоотношениях разных национальностей, проживающих на территории нашей республики. В ходе уроков обучающиеся в формате квестов, игр, дискуссий, размышлений познакомятся с национальной кухней башкирского народа, национальными башкирскими играми и спортивными состязаниями, концептологией языка, поработают над проектами.

6. *Внеклассные мероприятия* (концерты, инсценировки произведений башкирских писателей и драматургов или ярких образцов башкирского фольклора, флешмобы, конкурсы чтецов, состязание сэзэнов и т.д.)

II. Подведение итогов.

Результатом проведенного мероприятия должно стать развитие интереса к изучению башкирского языка, желания узнавать новое вне рамок урока по башкирскому языку для удовлетворения интеллектуальных и эстетических потребностей.

Образец урока

**Тема: 14 декабрь – Башкорт теле көнө
(14 декабря – День башкирского языка)**

*Муллағәлиева Л.Р.,
Борай районы «Борай ауылы 2-се гимназияһы»
дөйөм белем биреү бюджет учреждениеһының
башкорт теле һәм әҙәбиәте укытыусыһы*

Башкорт теле дәресе

I. Ойоштороу мәле. Максат һәм бурыстарзы билдәләү, мотивация тызузырыу

Хәйерле көн! Укыусылар, бөгөн беззең ябай дәрес түгел, тылсымлы дәрес, без төрлө мөғжизәле урындарға сәйәхәт итәсәкбез.

(Башкорт теле тураһында яззырылған шигырзар видеотаһмаһын карап китеү)

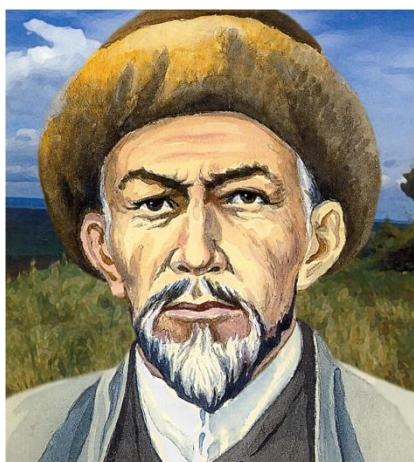
<https://youtu.be/dmn427PwLl0>

– Нимә тураһында һүз алып барасакбыз?

–Эйе, бөгөн тылсым иленә - башкорт теле иленә сәйәхәт итәсәкбез. Кем әйтә, бөгөн ниндәй көн?

– Эйе, башкорт теле көнө. Беззең алда ниндәй максаттар тора?

II. Виртуаль музей

– Был кем портреты? Был бөйөк шәхес тураһында нимәләр әйтә алаһығыз?

– Башкорт теле көнө менән М.Акмулла араһында ниндәй бәйләнеш бар?

Бөйөк мәрифәтсебез Акмулланың һүзәрән халыкка еткереү мөмкинлегә Башкортостан етәксеһе Радий Фәрит улы Хәбировтың Башкорт теле көнөн 14 декабрҙә – Мифтахетдин Акмулланың тыуған көнөндә билдәләргә, тигән карарына ярашлы тормошка ашты. Һәр халыктың иң киммәтле, иң кәзерле хазинаһы ул, әлбиттә, уның туған теле, сөнки тел халыктың ижтимағи тормошонда, уның язмышында баһалап бөткөһөз зур урын тотта, икенсе төрлө әйткәндә, тел халыктың, һәр шәхестең эшмәкәрлегенең нигезендә ята. Ысынлап та, кешелек йәмғиәтен телдән башка күз алдына килтереү мөмкин түгел. Тел киммәтенең баһалап бөткөһөз икәнән тағы бер тапкыр дәлилләп, иғтибарҙы йүнәлтеүгә королған сара булыуы безҙең алға зур

Һәм мөһим бурыстарҙы куйыуы менән баһалы.
- Ә хәҙер һезҙе виртуаль музейға сакырам.

Милли әзәбиәт музейының М. Акмуллаға арналған виртуаль турына инеү

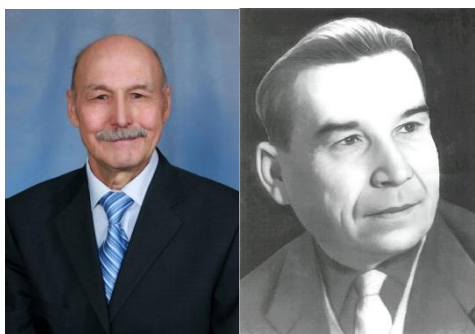
<http://literatmuzey.ru/>

Виртуаль турҙан тағы ниндәй билдәле шәхестәр хаҡында мәғлүмәттәр алдығыҙ?

III. “Шиғырҙар”

Бөйөк шағирҙарыбыҙ башҡорт теленә булған йөрәктәге иң йылы хистәрен шиғырҙарында сағылдырғандар.

Мин һезгә шиғырҙарҙан өзөктәр укыйым, ә һез авторын әйтеп бирегеҙ, арала уның портретын табығыҙ (мөмкин презентацияла, мөмкин портреттары буйынса) һәм әзәби картанан тыуған ерен дә күрәһәтеп үтербез.

1) Башҡорт телендә һөйләшәм,
Башҡорт телендә.

Минең йәшәү тамырҙарым

Башҡорт ерендә. *(Р.Шәкүр)*

2) Иң тәү миңә һин күрһәттең дуслык юлын,
Минең өсөн һин бит йәшәү, бәхет үзең,
Мәңге йәшә, эй, һөйөклө башкорт теле,
Атам теле, әсәм теле — минең телем! *(З.Бишшева)*

3) Халкым теле миңә - хаклык теле,
Унан башка минең илем юк;
Илен һөймәс кенә телен һөймәс,
Иле юктың ғына теле юк! *(Р.Ғарипов)*

4) Ерзә халык йәшәй икән,-
Теле лә йәшәй!
Телен асканда һәр бала
Әйтәсәк «Әсәй!» *(Б.Бикбай)*

5) Туған тел ул һинән әлек тыуған,-
Тел тейзерә күрмә телеңә!
Туған тел бит Ағизелгә тиндәш,-
Сүп ташлама Ағизелеңә! *(Ә. Әхмәт-Хужа)*

IV. “Халык әйтә - хак әйтә”

Был нимә? Бында нимә тураһында һүз бара?

Халкыбыздың мәкәлдәрәндә тел тураһында матур фекерҙәр тупланған. Без улар менән яҡшы танышмы икән? Тикшереп карайыҡ әле.

(Мәкәлдәрҙең өлөштәре буталған. Презентацияла тейештәрән тураһына тартып килтерергә мөмкин, маркер менән һызып тоташтырырға мөмкин)

Иле барзың теле бар,

сәсән теле

Тел аскысы

телдең күрке – һүз

Теле юктың иле юк,

кайза барһам үз көнөм

Терелткән дә тел,

теле барзың көнө бар

һөйзөргән дә тел,

үлтергән дә тел

Өсәм теле –

иле юктың көнө юк

Туған телем – үз телем,

биззөргән дә тел

Уйзың күрке – тел,

ил аскысы

V. “Янған тау”

Ә хәзер мин һезгә Башкортостаныбыздың тәбиғәт комарткыһы һаналған тау башына менергә тәкдим итәм. Уның битләүенән һыу парзары менән туйынған эсе һауа сығып ята. Һауа температураһы +37-тан +150 градус араһында була. Ниндәй тау тураһында һүз бара?

Ошо тау башында безгә кәрәкле нәмә йәшерелгән. Уны табыр өсөн, Янған тауға менергә кәрәк. Ләкин азым һайын телебез тураһында бер матур һүз әйтеү – мөһим шарт. Телебез ниндәй?

Һөйөклө телебез тураһында кем күберәк матур һүзәр әйтә ала?

– Матур, гүзәл, моңло,..

Бына менеп тә еттек. Бында үз эсенә безгә иң якын булған һүзәрзе һыйзырған шиғыр йәшенгән. Ниндәй шиғыр тураһында һүз бара?

З.Биишеваның “Башкорт теле” шиғырын видеотаһманан тыңлап үтеү <https://clck.ru/SCweC>

VI. Башкортостандың ете мөгжизәһе

Янгантау Башкортостан Республикаһының ниндәй исемлегенә индерелгән? Уларҙы хәтергә төшөрөп үтәйек.

“Туған тел... Кеше тәү мәртәбә ошо телдә “әсәй”, ”атай” һүзәрән әйтә. Ошо тел ярзамында үзенәң тирә-яғындағы төрлө төшөнсәләр, атамалар менән таныша, кешеләр менән аңлаша. Әхлак төшөнсәләрен әсә телендә аңына һендерә, күңеленә беркетә.

“Халыктың теле – уның тормошоноң иң матур, мәңге шиңмәй, мәңге һулымай торған сәскәһе ул. Телдә бөтә халык сағыла. Тыуған илдең күге, һауаһы, уның баһуҙары һәм яландары, урмандары һәм тауҙары, йылғалары һәм күлдәре, кышкы бурандары һәм йәйге ямғырҙары уның йырҙарында, моңло көйҙәрәндә, сәсәндәр ижадында яңғырай.

Халыктың бай, саф телендә туған тәбиғәт кенә түгел, ә уның бөтә тарихы, рухи донъяһы сағыла.

Бына ни өсөн кәрәк ул туған телдә өйрәнәү! Бына ни өсөн туған телдә өйрәнәү кешенәң илһөйәр булып тәрбиәләүендә төп урында тора!” - тип әйткән рус язуһыһы К.Ушинский.

Хәзәрге башкорт теле – һәр яклап үскән телдәрҙән берәһе. Туған телдә халыктың тормошо һәм уның Тыуған илгә булған кайнар мөхәббәтә сағыла.

Курай сәскәһе менән эште дауам итәбез. Башкорт телен йәмғиәтебеззә модалы итеү юлдарын уйлап, ошо курай сәскәһенә язайык әле.

VII. Дәресте йомғаклау

Дәресебеззә саф башкортса яңғыраған тәрән фекерле

М.Сәлимовтың Р.Шәкүр һүзәрәнә язылған “Ерем, илем, телем” йыры менән тамамлайбыз.

Ерем, илем, телем

1. Башкорт телендә һөйләшәм,

Башкорт телендә.

Минең йәшәү тамырзарым

Башкорт ерендә.

2. Туған телем, һин халкымдың,

Былбыл тауышы.

Быуаттарзан быуаттарға

Канат кағышы.

3. Киң Уралым, йырлап аға

Һинен һыузарың.

Алыс-алыс яңғырайзар

Һинен моңдарың.

Башкорт теле, башкорт рухы йәшәһә, Ер йөзөндә
башкорт тигән бик боронғо, бөйөк халык та йәшәр.